

УДК 792.54:792.82(477-25)

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2023.03.084>

КОВАЛЕНКО ЄВА

кандидатка мистецтвознавства, завідувачка кафедри хореографії Київського хореографічного коледжу (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-4668>

KOVALENKO YEVA

a Ph.D. in Art Studies, Head of the Choreography Department of Kyiv Choreographic College (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-4668>

Бібліографічний опис:

Коваленко, Є. (2023) Прем'єра балету «Данте» на сцені Національної опери України. *Народна творчість та етнологія*, 3 (399), 84–93.

Kovalenko, Y. (2023). The Premiere of the Ballet «Dante» on the National Opera of Ukraine` Stage. *Folk Art and Ethnology*, 3 (399), 84–93.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ПРЕМ'ЄРА БАЛЕТУ «ДАНТЕ» НА СЦЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОПЕРИ УКРАЇНИ

Анотація / Abstract

У статті йдеться про прем'єру балету «Данте», яка відбулася на сцені Національної опери України у червні 2021 року. Балетмейстером постановки, яка була присвячена 700-річчю від дня смерті видатного італійського поета-гуманіста епохи Відродження Данте Аліг'єрі, став Ярослав Іваненко – випускник Київського державного хореографічного училища, який починав свою танцювальну кар'єру на сцені Національної опери України, а з 1996 року працював за кордоном, зокрема, у 1998–2010 роках був солістом Гамбурзького балету під керівництвом Джона Ноймаєра. Ярослав Іваненко має великий досвід балетмейстерської роботи, його хореографічні постановки неодноразово відзначалися престижними нагородами. З 2011 року він очолює балетну трупу театру міста Кіль (Німеччина) (Kiel Opera House), де здійснив багато постановок балетів у різних хореографічних стилях. Постановка балету «Данте» в Національній опері України стала цікавим досвідом як для київської балетної трупи, яка ознайомилася з новою хореографічною лексикою, так і для самого хореографа, для якого створення оригінального повномасштабного спектаклю за мотивами біографії та творів Данте стало новим етапом у розвитку, порівняно з роботою над безсюжетними балетами та інтерпретацією відомих класичних сюжетів. В інтерв'ю авторці статті, колишній балерині Національної опери України, Ярослав Іваненко розкрив деталі роботи над постановкою балету «Данте» на київській сцені, над створенням режисерської концепції вистави, музичної партитури, де гармонійно поєдналися твори класичних і сучасних композиторів, хореографічного тексту, а також поділився своїми роздумами про перспективи розвитку балетного мистецтва та культури в цілому. Зокрема, балетмейстер, який здійснив також постановки балетів «Ромео і Джульєтта» та «Євгеній Онегін», аналізує образи цих класичних творів у контексті сьогодення, а також знаходить

сміслові паралелі з історією ідеального кохання Данте до Беатріче, образ якої все життя надихав митця на створення сонетів і поем, що ввійшли до скарбниці поетичного мистецтва італійського Відродження.

Ключові слова: український балет, Національна опера України, сучасний балет, класичний балет, Данте, Ярослав Іваненко.

The article describes the premiere of the ballet «Dante», which was performed at the National Opera of Ukraine in June 2021. The director of the ballet, dedicated to the 700th anniversary of the death of the outstanding Italian Renaissance humanist poet Dante Alighieri, was Yaroslav Ivanenko, a graduate of the Kyiv State Choreographic School who began his dancing career at the National Opera and has worked abroad since 1996, including as a soloist with the Hamburg Ballet under the direction of John Neumayer in 1998-2010. Yaroslav Ivanenko has extensive experience in ballet mastery, his choreographic productions have been repeatedly honoured with prestigious awards. Since 2011, he has been heading the ballet troupe of the Kiel Opera House in Germany, where he has staged many ballets in various choreographic styles. The staging of Dante at the National Opera of Ukraine was an interesting experience both for the Kyiv ballet troupe, which got acquainted with new choreographic vocabulary, and for the choreographer himself, for whom the creation of an original full-scale performance based on Dante's biography and works was a new stage in his development, compared to working on plotless ballets and interpreting well-known classical plots. In an interview with the author of the article, a former ballerina of the National Opera of Ukraine, Yaroslav Ivanenko revealed the details of the work on the staging of Dante on the Kyiv stage, the creation of the director's concept of the performance, the musical composition, which harmoniously combines works by classical and contemporary composers, the choreographic text, and shared his thoughts on the prospects for the development of ballet art and culture in general. In particular, the ballet master, who has also staged «Romeo and Juliet» and «Evgeny Onegin», analyses the images of these classical works in the context of the present, and finds semantic parallels with the story of Dante's ideal love for Beatrice, whose image inspired the artist to create sonnets and poems that became part of the treasury of Italian Renaissance poetry.

Keywords: Ukrainian ballet, National Opera of Ukraine, contemporary ballet, classical ballet, Dante, Yaroslav Ivanenko.

Творчість видатного італійського поета Данте Аліг'єрі значною мірою вплинула на розвиток світової культури на зламі Середньовіччя та доби Відродження. Його безсмертні твори, які прославляють відданість і вірність у коханні, ідеали гуманізму й високої моралі, зазнали безліч інтерпретацій у літературі, образотворчому мистецтві, музиці, театрі. В Україні також склалася фундаментальна традиція в інтерпретації дантівської спадщини. Твори Данте перекладали Іван Франко, Леся Українка, Володимир Самійленко, Михайло Драй-Хмара, Петро Карманський, Євген Дроб'язко, Максим Стріха, Дмитро Павличко, Віталій Коротич, Микола Вороний, Микола Бажан та ін. Епіграфом до нашої статті стали рядки з «Божественної комедії» – великого філософсько-фантастичного епосу видатного письменника доби Відродження в перекладі Євгена Дроб'язка [2]. Власне цей повний друкований переклад усього твору, що з'явився пів століття тому¹, заклав основи для нових його інтерпретацій, у тому числі й у балетному театрі. Так, балетмейстер Вадим Федотов

поставив одноактний балет «Франческа да Ріміні» на музику П. Чайковського спочатку в Київському державному хореографічному училищі², а потім – на сцені Національної опери України³.

Новим кроком у переосмисленні творчості великого поета епохи Відродження та драматичної історії його життя мовою балетного театру став балет «Данте», прем'єра якого відбулася 25 і 27 червня 2021 року в Національній опері України.

Постановка вистави проходила в рамках українсько-італійського мистецького проекту з нагоди 700-річчя від дня смерті Данте Аліг'єрі у співробітництві з Посольством Італійської Республіки в Україні та Італійським інститутом культури в Україні. Вона ввійшла до Всесвітньої мистецької програми «Dante 700 nel mondo» («Данте 700 у світі»). Координатор міжнародної участі в проєкті – Ніколо Франко Баллоні. Балет поставив за своїм лібрето відомий німецький хореограф українського походження Ярослав Іваненко. Разом з диригентом Національної опери України

Олексієм Бакланом він створив і музичну партитуру, поєднавши твори Антоніна Дворжака, Ріхарда Вагнера, Еціо Боссо⁴ та Серафима Біт-Харібі⁵. Успіх постановки, оригінальне прочитання біографії Данте та його творів мовою балетного театру визначають необхідність аналізу цієї вистави. Наше спілкування з постановником балету Ярославом Іваненком дало цікавий матеріал для дослідження процесу створення вистави⁶.

Ярослав Іваненко починав свій творчий шлях артиста балету на сцені Національної опери України після закінчення Київського державного хореографічного училища (1993 р., клас народного артиста України Володимира Денисенка) і одразу проявив себе дуже здібним танцівником. Йому доручали виконувати складні сольні і навіть провідні партії (*pas de trois* у «Лебединому озері» П. Чайковського, Краб у балеті О. Костіна «Русалонька», Принц у «Попелюшці» С. Прокоф'єва, Чиполіно в однойменному балеті К. Хачатуряна та ін.). З ним працювали кращі педагоги й хореографи (Микола Прядченко, Віктор Литвинов, Вадим Федотов, Анатолій Шекера та ін.). У 1996 році Я. Іваненко виїхав з України, подальша його творча кар'єра розвивалася за кордоном: у балетних трупах Чехії та Словаччини, а впродовж 1998–2010 років – у Гамбурзькому балеті Джона Ноймаєра, де він був солістом. Я. Іваненко почав ставити хореографічні номери і був відзначений на кількох конкурсах як хореограф. З 2011 року він став головним балетмейстером Ballet Kiel (Німеччина), де здійснив велику кількість постановок, серед яких – як інтерпретації класичних балетних сюжетів («Лускунчик», «Коппелія», «Лебедине озеро», «Ромео і Джульєтта», «Попелюшка»), так і авторські твори («Following a Bird» на музику Е. Боссо, «Реквієм» на музику Дж. Верді), переосмислення літературних джерел («Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда, «Три сестри»

А. Чехова та ін.). Ярослав Іваненко – лауреат Міжнародного конкурсу ім. С. Лифаря та призу Dom Perignon.

На постановку балету, присвяченого Данте, балетмейстера запросила народна артистка України Олена Філіп'єва, яка була на той час художнім керівником балетної трупи Національної опери України. Із запропонованої ідеї інтерпретувати епізод з «Божественної комедії» (наприклад «Франческа да Ріміні») виріс балет про самого Данте, постать якого справила враження на балетмейстера. «Я вирішив зробити балет про Данте, тому що вважаю, що він – велика людина і дуже багато зробив для італійської культури. Данте – засновник літературної італійської мови та італійської писемності, оскільки до нього в Італії писали тільки латиною. Данте жив у складні часи, коли людей спалювали на вогнищі за те, що вони вважали, що Земля обертається; за те, що вони вміли лікувати травами, – за все це людей могли визнати відьмами або чаклунами та засудити на смерть. Сам великий поет теж був засуджений на смерть за свої політичні переконання і тому змушений був покинути своє рідне місто Флоренцію. У «Божественній комедії» Данте розкрив своє уявлення про те, що відбувається з людиною після смерті»⁷.

Ярослав Іваненко взяв за основу лібрето кілька творів Данте – його ранню поему «Нове життя» [3], написану після смерті Беатріче, яка на все життя залишилася ідеалом романтичного кохання для поета, а також «Божественну комедію». У балеті поєднуються реальні події з життя великого поета-гуманіста епохи Відродження та епізоди з його творів.

«Є дуже мізерні відомості з його біографії, що я їх намагався показати в першому акті й домислити, – розповідає Я. Іваненко, – а «Божественна комедія» стала для мене стимуляцією, інспірацією у створенні балету. Я подумав, чому б не поєднати її сюжет з історією життя самого Данте. Збереглися окремі моменти його біографії,

і я став розмірковувати, що відбувалося між ними. Наприклад, після його першої зустрічі з Беатріче пройшло 9 років, а чим же вони займалися в цей час? Я припустив, що він багато вчився, адже в “Божественній комедії” є образи вчених, які були його вчителями⁸; очевидно, його батьки приділяли велику увагу освіті сина <...> І про Беатріче ми нічого докладно не знаємо: це була, можливо, звичайна дівчина, але Данте підніс її у своїх віршах і поклонявся її образу все своє життя <...>. Водночас у Данте була дружина і троє дітей, але він її ніде жодним словом не згадує – він згадує лише Беатріче. І я взяв це за основу й вибудував драматургічну лінію, щоб показати це засобами танцю. Я хотів робити балет, а не драму, танцівники в балеті розкривають зміст через рух. Я читав якісь матеріали, що ідея написати “Божественну комедію” прийшла до Данте протягом одного тижня, тобто не те, щоб він сів і за один день написав її. Він створював її 15 років, і навіть його діти брали участь у публікації останніх розділів, але власне момент, коли виник задум, для мене є дуже важливим. Я думаю, що це відбулося, коли померла Беатріче, і він відчув такий шок, що не знав, куди йому рухатися далі. У виставі показано, що він знепритомнює (у кінці 1 акту), і саме тоді, у своїй затьмареній свідомості, бачить картини Пекла й Раю <...> Данте спускається до Пекла разом з Вергілієм, який у реальному житті був його другом». Тут Ярослав припускається неточності. Постать видатного римського поета Вергілія дійсно мала ключове значення для Данте, який вважав його своїм учителем, але вони не могли бути знайомими в реальному житті, адже їх розділяло понад три століття⁹. У «Божественній комедії» читаємо:

Чи не Вергілій ти, чи не криниця
Широкоплинних мовних вод ясних? –
Спитав я й став, щоб в шані поклониться, –
О світло й честь усіх співців земних,
Ти зваж на захват мій, на шанування

Твоїх безсмертних творів видатних.
Ти вчитель мій, моє угрунтування,
У тебе я знайшов на все життя
Той гарний стиль, що дав мені визнання [2].

Образ Вергілія, який проводить Данте через усі кола Пекла й Чистилище, виступає як алегорія розуму й поезії, подібно до образів янголів у ранньосередньовічних оповідях-«видіннях». Водночас Вергілій не може супроводжувати Данте до Раю, адже він не християнин, що й підкреслює Ярослав Іваненко у своїй розповіді: «У той час були інші критерії й інше мислення: якщо людина вивчала зірки або доводила, що Земля кругла, її могли одразу спалити на вогнищі і вважали грішною».

У «Божественній комедії» присутній образ Автора, який висловлює свої думки від імені головного героя-оповідача. Балетмейстер використовує хореографічно-пластичні виразні засоби для розкриття сюжету й почуттів героїв. Наприклад, використовуються хореографічні лейтмотиви в ключових епізодах вистави – однакові танцювально-пластичні комбінації, які мають важливе смислове значення. Наприклад, коли Данте й Беатріче, будучи ще дітьми, грають і стають навколішки лицем одне до одного, вони беруться за руки. Потім так само, коли вони вже стали дорослими, ця гра закінчується швидкоплинним поцілунком. І тільки у фіналі балету цей поцілунок закінчується обіймами – і вони, обійнявшись, піднімаються по сходах на небо, де Любов «водить сонце...» [2].

Ярослав пояснює: «Для мене був дуже важливим той момент, коли вони стають навколішки на авансцені. Перший раз – це дві дитини, які присягають одне одному в дружбі, удруге – це юнак і дівчина, які обіцяють кохати одне одного все життя, і в кінці вистави для мене було дуже важливим показати, що це вже не люди, а їхні душі поєдналися».

У фінальному адажіо героїв також повторюються комбінації з їхнього першого дуету.

«Я спеціально вставив ці елементи, щоб нагадати глядачеві, з чого все починалося. У другому акті Беатріче вже ангел. Мене завжди цікавило питання, чи відчують щось ангели, і як це показати. І там в останньому адажіо є такий момент, коли Беатріче хоче летіти від Данте, а він зупиняє її жестом, простягнувши руку вперед, і вона, стоячи спиною, впізнає його й поринає в його обійми. Це дуже важливий момент».

Ярослав Іваненко використовує різні хореографічні стилі: від неокласики до модерну. Упродовж своєї танцювальної кар'єри він працював з багатьма відомими сучасними балетмейстерами, що значною мірою збагатило його хореографічну лексику та творчу уяву.

Картина Пекла вирішена традиційно. Атмосфера страху й безнадії створюється за допомогою своєрідної хореографії – вугластих рухів, що синхронно виконуються групою танцівників. «Для мене було дуже важливо передати цю атмосферу за допомогою енергії. Я хотів чогось казкового, на кшталт “Володаря перснів”. І музика Еціо Боссо “Океан”¹⁰ надихнула мене на створення цієї хореографії. Звичайно, класика сюди ніяк не підходила: тут було важливо, щоб одна людина сприймалася, як частина групи, а група – як єдине ціле. Я навіть увів міфологічний образ Люцифера, який вписується у “Божественну комедію».

Ярослав Іваненко відзначив роботу художниці з костюмів Ганни Іпатьєвої, яка перетворила учасників цієї картини на фантастичних істот, схожих на прибульців з космосу. Завдяки чудернацьким капелюшкам грішники були схожі на пташок або риб. Сама Ганна Іпатьєва в інтерв'ю виданню *Weekend.today* напередодні прем'єри розповіла: «Вбрання героїв “Данте” – це максимально полегшені балетні костюми, квінтесенція силуету. І якщо в першому акті “земного” життя ми спостерігаємо на колетах і корсетах аплікації та накладення різних фактур, що створюють оксамитовий ефект старовинної коштовної тканини, то в

другому від “музейності” та “фресковості” одягу залишається хіба що згадка. Ті, якими живляться душі, що вже відлетіли в інші світи» [5].

У зображенні Раю балетмейстер відійшов від традиційних штампів ідилії та вічного спокою і показав динамічний рух у вищих небесних сферах. Ярослав пояснює: «Я не хотів робити янголів із крилами, не хотів статички, тому що в нас балет, і є багато талановитих танцівників, які прагнуть танцювати. Я вважав, що в цій картині юні таланти повинні себе проявити. Це Даниїл, Влад, Максим, Вова Кутузов¹¹. Дівчата теж: у мене там янголи – це солісти. Я прибрав усі декорації, щоб було більше місця, залишив тільки світло. Танцювальні рухи там більш розкуті, ніж у Пеклі, адже це контрастні картини, і характер музики зовсім інший – легкий і динамічний. Я дуже довго шукав структуру цього номера, щоб глядачеві сподобалося. Це 8 хвилин динаміки».

Картина Раю дійсно стала динамічною кульмінацією вистави. Уся сцена янголів проникнута оптимістичною атмосферою. Номер має складну структуру: кілька віртуозних сольних комбінацій чергуються з ансамблевими синхронними танцювальними композиціями. Вихід «tutti» дівчат, які вишикувалися в чотири лінії й виконували «лебедині» port de bras в чарівному бузковому світлі прожектора (до речі, бузковий – колір святості), отримав оплески глядачів.

«Цей момент ми називали “Лебедине озеро”. Їхні руки – це крила. Для мене був дуже важливим синхронний рух. Я як балетмейстер завжди шукаю візуальний контакт, щоб було красиво, як у казці», – розповідає Ярослав. У всіх картинах другого акту на сцені з'являється Беатріче, яку Данте намагається наздогнати.

Великий інтерес викликає творча лабораторія балетмейстера, методи його роботи. Перш ніж приступити до постановки, Ярослав дуже серйозно ставився до вибору виконавців: він відвідував вистави Національної опери України, а також спо-

стерігав на уроках¹², як артисти рухаються і яка хореографія найкращим чином може виявити їхню індивідуальність. Так само й на репетиціях: балетмейстер пропонував артистам кілька варіантів і в процесі експериментів зупинявся на найвдалішому.

Музична партитура до балету складається з кількох музичних творів різних композиторів – Антоніна Дворжака, Еціо Боссо, Ріхарда Вагнера, духовної музики Серафима Біт-Харібі з жіночим вокалом, яка має важливе смислове значення в балеті. Ярослав розповідає: «У мене була інспірація з “Божественної комедії”, що, перед тим, як увійти до Чистилища, Данте чує Голос Янгола. Виникла ідея запросити співачку. (Ця співачка виконувала також вокальну партію в балеті “Трек Зорба”).»

В оригінальній історії [тобто в “Божественній комедії”. – Є. К.] перед тим, як увійти до Чистилища, людині малювали на лобі 7 рисочок, які потім по одній зчищали, – як символ того, що вона очистилася. Я думав, як це показати в балеті, адже в кожного народу існує свій ритуал очищення. І виникла ідея, що Вергілій знімає з Данте земну одягу – оксамитовий колет – і одягає на нього білу сорочку. Далі Данте продовжує свою подорож уже в новій якості і самостійно».

Незважаючи на те, що Данте асоціюється з Відродженням і католицькою церквою з усією її атрибутикою, балетмейстер зупинився в цьому епізоді на православній молитві, і костюм співачки за стилістикою схожий на ранньовізантійський (символічний головний убір з німбом і з крилами). Я. Іваненко вважає, що ХХІ століття принесло нові символи, а головним завданням для нього було показати в цій сцені очищення від усього земного.

У фіналі балету (останній дует героїв) звучить музика Р. Вагнера – «Смерть Ізольтди». Диригент О. Баклан дуже точно відчув настрій цієї сцени й запропонував цей твір для завершення балету. Я. Іваненко передав у своїй хореографії монументальність, плин-

ність музики Вагнера, яка розкриває сенс фінальної сцени, де душі закоханих, які все життя шукали одна одну, воз'єднуються і разом ідуть у небуття сходами, що світяться й піднімаються в небо¹³.

У балеті використано кілька музичних творів Еціо Боссо. Це відомий сучасний італійський піаніст, композитор і диригент. Він написав багато саундтреків до фільмів, серед його творів також є сонати, симфонії, опери, музика до театральних постановок, зокрема балетних. Еціо Боссо співпрацював з такими відомими хореографами, як Крістофер Уїлдон, Едвард Льянг, Рафаель Боначела та ін. Незважаючи на успішну кар'єру, життя музиканта було драматичним: протягом майже 20 років він боровся з невиліковною хворобою, пережив складну операцію на мозку, після якої йому довелося відновлювати рухові й мовні навички, наново вчитися грати. Спеціально для нього клавіші на його інструменті замінили на більш легкі, щоб піаніст не витрачав зайвих зусиль під час гри. Тільки у творчості музикант, якого називали «субтильним воїном» [1], знаходив забуття від страждань і болю, який пронизував усе тіло, – писав нові твори, виступав на концертах. Як композитор Е. Боссо використовував концепцію емпатичної музики. Він казав: «Для мене кожен звук переводиться у зображення або колір. І так само зображення породжують для мене звуки. <...> Музика примушує нас вийти за власні межі й рухатися далі. Вона лікує, і ніхто не знає цього краще, ніж я» [1]. Еціо Боссо помер 05.05.2020 у віці 48 років.

Історія життя знаменитого музиканта настільки вразила Я. Іваненка, що він створив хореографічний номер на одну з його музичних композицій. «Еціо Боссо хворів дуже рідкісною хворобою, яка паралізує рухливість усього тіла. Нещодавно він помер. Він дуже страждав, кожний рух спричиняв йому біль, і він не міг писати. А він був піаністом і композитором. Тоді в нього була страшна криза: він сидів і плакав. І ось в останні дні м'язи його були

майже нерухомі, але він намагався грати. І в цей момент він побачив пташку, яка кружляла над роялем. Він написав п'єсу "Following a Bird", що в перекладі з англійської означає "Прямуй за птахом"¹⁴. Він відчув свободу. Він казав, що його мистецтво належить народу. І я ввів цей твір у балет. Там не було сюжету, а була ідея. Це були пташки з крилами, як янголи. Мені спало на думку "вплести" туди й рояль, який стояв на сцені». У даному випадку балетмейстера на постановку надихнула музика, але Ярослав зізнається, що натхнення, або, як він каже, «інспірація», приходять до нього різними шляхами – через сюжет, прочитану книгу або хореографічну комбінацію. Різні рухи, ніби пазли, складаються в цілісну картину. На думку балетмейстера, важливо поєднувати всі ці підходи, щоб отримати потрібний результат.

Я. Іваненко має великий досвід виконання й постановок абстрактних, безсюжетних балетів, де існує тільки ідея, як у наведеному прикладі з «Following a Bird». Він високо цінує творчу спадщину Джорджа Баланчина з його музикальністю та цікавою мовою рухів, Джерома Робінса та інших майстрів неокласичного стилю в хореографії. Водночас балетмейстер уважає, що сюжетний балет – це крок уперед, порівняно із безсюжетним.

До «Данте» Я. Іваненко й раніше звертався до творів класичної спадщини, де провідною темою є романтичне кохання, зокрема, він поставив балети «Ромео і Джульєтта» та «Євгеній Онегін». Розбираючи характери головних героїв цих творів, логіку їх поведінки в різних ситуаціях, він констатує зміну моральних цінностей у сучасному суспільстві.

«Ось дивіться, якщо навіть залишити Данте. Візьмемо "Ромео і Джульєтту" Шекспіра. Там уся ця історія відбувається протягом тижня: вони зустрілися, полюбили одне одного... його вигнали, вони загинули. Ось і вся історія про вічне кохання. Але мене завжди хвилює питання: а що було б,

якби вони не загинули? Їй 13, йому 14 – жили б вони разом чи розійшлися б? Це дуже цікаво. Не слід забувати, що ми живемо зараз в іншому світі – у світі швидкого потоку інформації. Зараз усе стало простішим: якщо ми чогось не знаємо, ми дивимося Google. І в стосунках у ті часи були інші критерії <...> Тоді були інші поняття: через жінку могли викликати на дуель. Цінності були іншими. І тепер, коли я читаю про Данте, то бачу, що в нього був сильний характер. Він так і не повернувся до Флоренції, хоча в нього була сім'я, діти. Наскільки я пам'ятаю, це був якийсь політичний шлюб. Ця жінка, точніше, її родина, належала до партії, що була до нього в опозиції, але до кінця своїх днів він пам'ятав Беатріче».

Ярослав Іваненко не ставить за мету засуджувати сучасний менталітет, але безсмертні класичні твори примушують його замислюватися над філософськими питаннями на кшталт: «як би склалася доля Ромео і Джульєтти, якби вони не померли?», «як би зустрілися Данте й Беатріче і як би вони впізнали одне одного?» та багато інших. «Це дуже цікаві теми, і я люблю над цим замислюватися. Усі ми різні. І я не знаю, що добре, а що погано. Людина, яка любить літати легко понад землею¹⁵ – це велика інспірація для мене, художній образ. Це дуже цікаво відкрити й прочитати книгу, зрозуміти, що написано поміж рядками».

До речі, видатну українську поетесу Лесю Українку також вразила історія безсмертного кохання Данте до Беатріче, яка:

Раз колись до нього усміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши
на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома [4].

Водночас справжню дружину поета Леся Українка називає «забутою тінню» в його житті та прагне віддати шану її скромності й вірності поету. Іван Франко також знаходить протиріччя в загальновідомій історії кохан-

ня Данте до Беатріче Портінарі, зокрема, у тому, що поет ніде не згадує, що Беатріче вийшла заміж і народила дитину¹⁶ [6, с. 67]. І. Франко, який був дослідником біографії та творчості Данте й перекладачем його поезій, видав у 1912 році збірку «Дантова друга любов» [7], де показав, що поет захоплювався не тільки Беатріче, а й звичайними земними жінками, яким присвячував сонети й канцони. Водночас Беатріче стала для Данте ідеалізованим образом реальної жінки, яку, за словами Лесі Українки, «він заквітчав <...> вінцем такої слави, / Якою ні одна з жінок ще не пишалась» [4].

Успіху вистави значною мірою сприяла участь талановитих провідних солістів-виконавців головних партій: Данте – Денис Недак та Микита Сухоруков, Беатріче – Тетяна Льозова та Ольга Голиця, Вергілій – Ярослав Ткачук та Віталій Нетруненко. Усі вони створили яскраві образи і не тільки втілили задум балетмейстера, а й показали власне бачення характерів героїв, що свідчить про те, що спектакль має інтерпретаційний потенціал для нових поколінь артистів. Високий професійний рівень продемонстрували всі артисти балету, які були задіяні у виставі. Прем'єра балету «Данте» в Національній опері України стала непересічною мистецькою подією, і цей спектакль з глибокою ідеєю, цікавою хореографічною мовою та яскравими візуальними ефектами зайняв своє місце в театральному репертуарі поряд із кращими балетними виставами. Під час Міжнародного фестивалю Ballet.ua, який проходив на сцені Національної опери

України 21–23 жовтня 2021 року, у концерті було виконано другу дію вистави, а в гала-концерті, присвяченому закриттю фестивалю (23 жовтня), провідні солісти Ballet Kiel, де Ярослав Іваненко працює головним балетмейстером, Кейото Ямамото та Амількар Морето Гонсалес виконали ще одну його постановку – номер «Прямуй за птахом» на музику Е. Боссо, про історію створення якого мовилося вище.

Після здобуття Україною незалежності активізувалися міжнародні зв'язки в різних галузях культури, зокрема, в українському балетному театрі. Українська балетна школа вважається однією з кращих у світі: українські артисти, балетмейстери, педагоги працюють у найпрестижніших балетних трупах. Стали можливими запрошення закордонних артистів-гастролерів, які беруть участь у концертних програмах і виставах Національної опери України та інших українських театрів, балетмейстерів, які здійснюють постановки балетних вистав, провідних педагогів, які проводять майстер-класи. Постановка балету «Данте» на сцені Національної опери України, здійснена Ярославом Іваненком, засвідчує нові перспективи розвитку виражальних засобів балетної вистави. Балетмейстер ознайомив артистів і глядачів з новими хореографічними стилями. Інтерпретація літературної спадщини славетного поета-гуманіста епохи Відродження Данте Аліґ'єрі і картин його земного життя мовою балетного театру стала творчим успіхом усього колективу Національної опери України.

Примітки

¹ У 1978 році переклад «Божественної комедії» Євгена Дроб'язка (1976) був відзначений премією ім. М. Рильського. Це було перше повне друковане видання поеми.

² У 1989 році адажіо з увертюри-фантазії П. Чайковського «Франческа да Ріміні» виконували учні випускного класу О. Панченко та Г. Жало.

³ У 1990 році балет був поставлений цілком: солісти – народна артистка України Р. Хилько (Франческа), В. Відінеєв (Паоло), Д. Клявін (Джанчотто) та артисти балету (3 пари – грінші душі). Згодом балет було екранізовано на «Укртелефільмі».

⁴ Еціо Боссо, Ezio Bosso (1971–2020) – відомий італійський композитор, піаніст, диригент.

⁵ Серафим Біт-Харібі – схиархімандрит, настоятель Старо-Кандського монастиря тринадцяти Сирійських отців, духівник православної асирійської громади в Грузії.

⁶ У статті використано фрагменти інтерв'ю авторки статті з балетмейстером Ярославом Іваненком, яке відбулося після прем'єри балету «Данте» в Національній опері України 30.06.2023 року.

⁷ Тут і далі – уривки із зазначеного інтерв'ю з Ярославом Іваненком.

⁸ Дійсно, у «Божественній комедії» є багато образів учених, зокрема античних поетів, творчість яких Данте старанно вивчав і вважав їх своїми вчителями.

⁹ Роки життя Вергілія: 70 рік до н. е. – 19 рік до н. е.; роки життя Данте: 1265–1321.

¹⁰ У цій сцені використано музику Симфонії № 1 Еціо Боссо (частина I).

¹¹ Я. Іваненко називає молодих солістів Національної опери України.

¹² Балетмейстер продовжує займатися в класі, щоб підтримувати свою форму.

¹³ Я Іваненко зізнався, що опрацював багато варіантів, перш ніж знайти відповідний візуальний ефект за допомогою сценічного обладнання та світла.

¹⁴ Твір «Following a Bird» був написаний Е. Боссо у 2015 році і став частиною його сольного фортепіанного альбому «Дванадцята кімната», який складається з 12 його авторських п'єс та інтерпретацій творів Й.-С. Баха, Ф. Шопена та К. В. Глюка.

¹⁵ Напевно, Я. Іваненко має на увазі людину з романтичним світосприйняттям.

¹⁶ І. Франко пише: «Хто була та пані, що першою своєю появою збудила в серці 9-літнього хлопця таку могутню пристрасть і зробилася провідною зіркою цілого його життя? Данте називає її Беатріче. З того, що він подає про неї, ми можемо дізнатися, що вона була флорентійка, дочка якогось флорентійського патриція, уроджена 1266 року, отже, на рік молодша від Данте, а померла десь коло 1290 року. І більше нічого не знаємо про неї. Аж у другій половині XIV віку, яких 50 літ по Дантовій смерті, Боккаччо, що запрошений навмисно до Флоренції, читав там виклади про Данте і коментував його «Божественну комедію», подав на підставі інформації від якоїсь достовірної особи, що се була молода Беатріче, дочка близького сусіда Дантових родичів і визначного пана Фолько Портінарі, що пізніше вийшла заміж за молодого Сімоне де Барді і вмерла 1290 року, проживши 24 роки. П'ятсот літ вірено сим Боккаччєвим словам, поки нарешті ближчий розгляд не показав, що вони, властиво, ні на чім фактичним не оперті, а суперечать усьому тонові, всьому змістові Дантової «Vita Nuova», де автор оповідає про Беатріче, починаючи від її дитячого віку аж до смерті, і ані словом не згадає про її заміжжя. А прецінь же, твердять критики, воно неправдоподібно в найвищій мірі, щоб Данте, показавши Беатріче такою безмірно сильною в любові, зовсім промовчав про її вихід заміж, щоб сей вихід не зробив на нього ніякого враження. Ні, Дантова Беатріче не була заміжня, вмерла панною і лишилася для Данта назавсіді символом чистоти, ласки й святості» [6, с. 67].

Джерела та література

1. Графф А. Эцио Боссо: субтильний воин. *Солонеба. Арт-дайджест*. 17.04.2021. URL : <http://soloneba.com/ezio-bosso-slender-warrior/> (дата звернення 10.07.2023).

2. Данте Аліг'єрі. Божественна комедія / переклад з італійської Є. Дроб'язка, ілюстрації Гюстава Доре. Київ : Дніпро, 1976. 680 с.

3. Данте Аліг'єрі. *Vita nova. Нове життя* / переклад з італійської М. Бажана, Д. Павличка, І. Драча, В. Коротича, В. Житника; прозовий текст передмови та прим. А. Перепаді ; за ред. Г. Кочура. Київ : Дніпро, 1965. 132 с.

4. Леся Українка. Забута тінь. *Леся Українка. Зібрання творів у 12 томах*. Київ : Наукова думка, 1975. С. 179–180.

5. Максимець С. За коханням у Пекло: як у Києві створили балет «Данте». *Weekend.today*. URL : https://projects.weekend.today/balet_dante (дата звернення 10.07.2023).

6. Франко І. Данте Аліг'єрі: Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії. Львів, 1913. 246 с.

7. Франко І. Дантова друга любов. Львів, 1912. 33 с.

Д. Недак – Данте; В. Гордіна – Грішний Янгол

Д. Недак – Данте; Я. Ткачук – Вергілій

Д. Недак у ролі Данте

М. Сухоруков – Данте; О. Голиця – Беатріче

О. Голиця – Беатріче; М. Сухоруков – Данте

Сцена з балету «Данте» (танець Янголів)

Сцени з балету «Данте»

References

1. GRAFF, Alex. Ezio Bosso: A Subtle Warrior. *Soloneba: An Art Digest*. April 4, 2021 [online]. Available from: <http://soloneba.com/ezio-bosso-slender-warrior/> [viewed July 10, 2023] [in Russian].
2. DANTE ALIGHIERI. *The Divine Comedy*. Translated from the Italian by Yevhen DROBYAZKO, illustrated by Gustave DORÉ. Kyiv: Dnipro, 1976, 680 pp. [in Ukrainian].
3. DANTE ALIGHIERI. *Vita nova. The Niw Life*. Poetic texts were translated from the Italian by Mykola BAZHAN, Dmytro PAVLYCHKO, Ivan DRACH, Vitalii KOROTYCH, and Volodymyr ZHYTNYK. Prose text were translated and annotations were compiled by Anatol PEREPADIA. Edited by Hryhorii KOCHUR. Kyiv: Dnipro, 1965, 132 pp. [in Ukrainian].
4. LESYA UKRAINKA. The Forgotten Shadow. In: LESYA UKRAINKA. *Collected Works in 12 Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1975, vol. 1: *Poetry*, pp. 186–187 [in Ukrainian].
5. MAKSYMETS, Svitlana. For Love in Hell: How the Ballet “Dante” Was Created in Kyiv. *Weekend.today* [online]. Available from: https://projects.weekend.today/balet_dante [viewed July 10, 2023] [in Ukrainian].
6. FRANKO, Ivan. *Dante Alighieri: Characteristics of the Middle Ages. The Poet’s Life and Selected Poetry of Him*. Lviv, 1913, 246 pp. [in Ukrainian].
7. FRANKO, Ivan. *Dante’s Second Love*. Lviv, 1912, 33 pp. [in Ukrainian].

Надійшла / Received 11.07.2023

Рекомендована до друку / Recommended for publishing 12.09.2023